

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Шелехов А. О.

Стаття присвячена аналізу правового регулювання економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: *правове регулювання, економічна безпека, негативні чинники.*

Статья посвящена анализу правового регулирования экономической безопасности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: *правовое регулирование, экономическая безопасность, негативные факторы.*

The article focuses on the analyze of lawful regulation of economic safety of manage subjects.

Keywords: *lawful regulation, economic safety, negative factors.*

Нині існують численні наукові дослідження у сфері економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Різним аспектам економічної безпеки підприємств, зокрема теоретичним питанням економічної безпеки та проблемам її забезпечення, присвятили свої дослідження такі вітчизняні та іноземні науковці: О.В. Ареф'єва, Ю.В. Бабанова, О.І. Барановський, Л.С. Будович, В.М. Геєць, С.О. Грунін, Я.А. Жаліло, О.І. Захаров, С.М. Лаптев, Г.В. Кавун, А.В. Кашин, О.А. Кириченко, В.І. Козаченко, Т.Б. Кузенко, О.М. Ляшенко, С.М. Міщенко, С.В. Мунтіян, Є.А. Олейніков, Д.І. Олійник, О.А. Полушкин, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, О.І. Судакова, І.І. Тимошенко, Дж. Торре, В.І. Франчук, В.В. Шликов та ін.

Разом з тим, нині проблема законодавчого забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання вченими України комплексно не розглядалася. Практично відсутній науковий аналіз чинників, які впливають на стан законодавчого забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Метою статті є аналіз правового регулювання забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання та встановлення прогалин у національному законодавстві щодо забезпечення системи економічної безпеки підприємства.

Недосконалість національного законодавства щодо забезпечення системи економічної безпеки підприємства та безпеки підприємництва загалом згадувалась різними науковцями неодноразово.

Справа в тому, що правове регулювання підприємництва здійснюється численними нормативно-правовими актами як загального, так і спеціального характеру. Однак стверджувати, що відповідне законодавство становить єдину систему як за взаємною узгодженістю норм, так і за повнотою нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності загалом та економічної безпеки зокрема, представники економічної та юридичної науки не беруться. Навпаки, необхідність оптимізації нормативно-правової бази в цій сфері відзначають і науковці, і практики, оскільки прогалини в законодавстві нерідко стають джерелами ризиків і загроз економічній безпеці підприємства та/або посилюють дію різного роду негативних факторів. З іншого боку, і економічна безпека держави залежить від стану забезпечення економічної

безпеки підприємства.

З погляду М. Капустіна, глобалізаційні процеси, розподіл праці й інтеграція до світової економічної системи, відкритість ринків товарів і послуг ведуть практично до ліквідації традиційних політичних і географічних меж в економічній царині. Отже, питання економічної безпеки стають дедалі актуальнішими й в аспекті національної безпеки [6].

У загальному вигляді взаємозв'язок між різними рівнями безпеки може бути представлено таким чином: національна безпека - економічна безпека держави - безпека підприємництва - економічна безпека підприємства (кожного окремого).

В. Сальніков зауважує, що проблеми економічної безпеки є похідними від державної економічної політики й можуть бути вирішеними в контексті підвищення обґрунтованості та послідовності її проведення [9]. Стосовно українських реалій можна додати залежність не тільки від економічного, а й великою мірою від політичного курсу держави та кризових явищ у політикумі.

Звернемось до національного законодавства, насамперед, що покликане регулювати питання економічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні підприємства.

Конституція України (ст. 17) визначає забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави (наряду із захистом суверенітету й територіальної цілісності України) найважливішими функціями держави [1].

Також зазначається, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, соціальну спрямованість економіки та гарантує рівність всіх суб'єктів права власності перед законом (ст. 13).

Формування й розвиток національного підприємництва значною мірою залежать від створення відповідної правової бази, яка стимулювала б підприємницьку активність і добросовісну конкуренцію.

Держава відповідно до ст. 42 Основного Закону повинна забезпечувати захист конкуренції в підприємницькій діяльності, не допускати зловживання монополією становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, гарантуючи кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Отже, гарантуючи захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, Основний Закон не наділяє їх правом на самозахист. Відсутність чітко визначеного права підприємців на гарантування власної безпеки змушує їх іти на певні кроки щодо свого захисту, що у свою чергу може призвести до порушень норм Кримінального кодексу України, Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [2; 4] та ін.

Наведені положення Конституції знайшли відображення в Законі України "Про основи національної безпеки України" [4], яким визначено, зокрема, загрози національним інтересам і національній безпеці України та основні напрями державної політики в економічній сфері. Конкретних положень щодо економічної безпеки підприємництва згаданий закон не містить.

Більш наближеною до умов сьогодення стала Стратегія національної безпеки України [5], яка конкретизу-

вала виклики й загрози економічній безпеці держави. Серйозною проблемою для системи економічної безпеки підприємства є незадовільний стан і функціонування судової влади, поширення в її інститутах хабарництва та корупції, повільне, а подекуди й неправосудне вирішення судових справ. Системні недоліки в діяльності судових органів підривають довіру населення до реалізації в державі принципу верховенства права, загрожують реалізації прав і свобод громадян, законним інтересам суб'єктів підприємницької діяльності [5].

У контексті розгляду системи економічної безпеки підприємства як сукупності функціональних складових, законодавство держави мало б урегулювати функціонування, розвиток і безпеку кожної з них (фінансову, інформаційну, політико-правову, техніко-технологічну, екологічну, силову, інтелектуальну й кадрову). Розрізняючи в системі економічної безпеки підприємства її суб'єкти, об'єкти й механізми забезпечення, нормативно-правове поле повинне врегульовувати весь комплекс питань щодо їх ефективного функціонування. З огляду на основні ризики та загрози системі економічної безпеки підприємства, нормативно-правові акти повинні щонайменше мінімізувати їх. Отже, можна виокремити принаймні три виміри оптимізації нормативно-правового регулювання системи економічної безпеки підприємства.

Більше того, нормативно-правові акти, передусім більш високого рівня (закони), повинні закладати й підґрунтя для врегулювання потреб підприємництва з вирішення завдань економічної безпеки, що можуть виникнути в майбутньому відповідно до змін в економічному й безпековому середовищі. На жаль, проведений аналіз нормативно-правових актів України свідчить про відсутність у нормативно-правовому забезпеченні з відповідних питань подібних "майбутніх підвалин". Як свідчить практика, такі акти ледве встигають узаконити вже існуючі процеси та/чи розв'язати певні проблемні питання. Об'єктивно це можна пояснити тим, що ринкове середовище, обстановка, в якій функціонує підприємство та його система економічної безпеки, змінюються швидше, ніж на них може реагувати держава (законодавчі акти). До того ж законодавча робота ведеться із запізненням і не завжди якісно. Крім цього, українські реалії останніх років, на жаль, відзначаються багатомісячними перервами в роботі законодавчого органу країни [7; 8].

На сьогодні законодавчо фактично не врегульовано функціонування недержавних структур безпеки як одного із зовнішніх суб'єктів системи економічної безпеки підприємства та служби безпеки підприємства як основного внутрішнього суб'єкта такої системи, її ядра. Потребують оптимізації й нормативні акти щодо захисту основних об'єктів системи, зокрема інформація (що становить комерційну таємницю), власність у контексті захисту самого права власності й захисту інтелектуальної власності тощо.

Загалом, проблематиці створення організаційно-правових засад діяльності недержавних служб безпеки (детективних, охоронних бюро та агентств) рядом неурядових громадських організацій і, зокрема, Українським союзом промисловців і підприємців приділяється велика увага, що також підтверджує потребу національних підприємств у таких службах.

Так, враховуючи недосконалість нормативно-правової бази у сфері безпеки підприємництва в Україні, започатковано Громадянський Проект "Недержавна система безпеки підприємництва", основною метою якого є більш

ефективний захист національних економічних інтересів шляхом використання громадських позабюджетних можливостей. До нього, зокрема, долучились Міжнародна громадська організація "Міжнародна антитерористична єдність", Торгово-промислова палата України, Асоціація навчальних закладів України та інші.

Стратегія побудови в Україні недержавної системи безпеки підприємництва передбачала, зокрема, реалізацію комплексу заходів щодо вдосконалення законодавчого поля України відповідно до вимог самого існування та ефективної дії цієї системи [11].

У ході реалізації згаданого Проекту, з метою удосконалення законодавства у сфері забезпечення безпеки підприємництва, за участі автора в Українському союзі промисловців і підприємців було розроблено 4 законопроекти "Про охоронну діяльність", "Про детективну діяльність", "Про служби безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб", "Про зброю".

Також, на нашу думку, необхідно розробити проекти таких нормативно-правових актів, як загальнонаціональна програма забезпечення безпеки підприємництва в Україні, законів України "Про комерційну таємницю" та "Про протиправне поглинання та захоплення підприємств", а також взяти участь у доопрацюванні з урахуванням міжнародного досвіду Ліцензійних умов чинного законодавства, що забезпечить правомірну діяльність структур недержавної системи безпеки України.

Прийняття згаданих законопроектів стане міцним підґрунтям для наближення країни до європейських стандартів у цій сфері, а також врегулює нагальні питання функціонування та розвитку недержавної системи безпеки в Україні.

Проведене дослідження нормативно-правових актів, що регулюють питання забезпечення економічної безпеки підприємств в Україні дозволяє виділити наступні недоліки нормативно-правового поля:

- відсутність правового поля для функціонування структур безпеки підприємництва за умов фактичної успішної діяльності таких структур;
- суперечливість, неоднозначність і нестабільність норм чинної нормативно-правової бази;
- велика кількість нормативних актів (особливо нижчого рівня), вимоги яких не просто суперечать нормативно-правовим актам вищого рівня, а нерідко спотворюють положення останніх, створюючи правовий хаос;
- низька виконавська дисципліна дотримання вимог нормативно-правових документів і, фактично, недовірливість або надто низька ефективність багатьох із них;
- наявність великої кількості нечітких норм, що можуть піддаватися навіть протилежному трактуванню (відповідно до потреб зацікавлених структур чи осіб);
- прийняття окремих нормативно-правових актів на користь окремих осіб чи структур, у порушення прав та/або інтересів інших підприємств і навіть цілої галузі тощо.

До цього окремо можна додати й непрозорість і обтяжливість законодавства з питань оподаткування, до якого постійно вносяться зміни.

На сьогодні роль податків як регулятора економіки зростає. О. Ференц зазначає, що на цей час в Україні діє податкова система, яка за своїм складом і структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Проте на відміну від країн Європейського Співтовариства, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє

зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки й має переважно фіскальний характер [10].

Недосконалість податкової системи України, надто високе податкове навантаження на практиці є одним з головних негативних чинників впливу на систему економічної безпеки підприємства. Адже втрачаючи економічний сенс господарської діяльності в результаті завищеного податкового тиску, керівники й власники суб'єктів господарювання вдаються до вчинення порушень і злочинів, пов'язаних з мінімізацією бази оподаткування, як правило, шляхом збільшення витрат у результаті укладання фіктивних контрактів з компаніями, які виводять кошти в готівку. Таким чином, система економічної безпеки підприємства піддається системному ризику повної зупинки діяльності підприємства з боку правоохоронних органів. Вирішення зазначених ризиків можливе лише зусиллями держави й лише нормотворчим шляхом.

Література

1. Конституція України: за станом на 1 січня 2006 року / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К., 2006. - (Бібліотека офіційних видань).
2. Кримінальний Кодекс України: за станом на 16 липня 2008 р. / Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25. - С. 131. - (Бібліотека офіційних видань).
3. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність": за станом на 14 січня 2006 р. / Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - С. 303. - (Бібліотека офіційних видань).
4. Закон України "Про основи національної безпеки України" / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. - Офіц. вид. - К, 2003. - № 39. - С. 351. - (Бібліотека офіційних видань).
5. Указ Президента України "Про Стратегію національної безпеки України" / Офіційний вісник України. - Офіц. вид. - К., 2007. - № 11. - С. 7. - (Бібліотека офіційних видань).
6. Капустін М. Про деякі проблеми економічної безпеки підприємництва [Електронний ресурс] / Микола Капустін // Журнал інтелектуальної еліти "Персонал". - 2007. - № 6. - С. 21.
7. Кондратьєв Я.Ю. Державний захист економічної діяльності: науковий та практичний аспекти / Я.Ю. Кондратьєв. - [Електронний ресурс]: http://www.naiau.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_2/_zmist_01/kondr.htm.
8. Протокол № 2 засідання Ради УСПП з корпоративної безпеки (1 березня 2007 року). - [Електронний ресурс]: <http://www.uspp.org.ua/security/council/20070301>.
9. Сальников В. Проблемы экономической безопасности / В. Сальников - [Електронний ресурс]: http://www.univermvd.ru/digest/02_01_01_finkontr.htm?y=rj.
10. Ференц О. Реформування податкової системи України / Олена Ференц. - [Електронний ресурс]: <http://www.minjust.gov.ua/0/11350>.
11. Щодо реалізації Громадянського проекту "Недержавна система безпеки підприємництва". - [Електронний ресурс]: <http://www.uspp.org.ua/security/system/2>.

Шелехов А.О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри адміністративної діяльності
ОВС та економічної безпеки ОДУВС
Надійшла до редакції: 20.11.2013*